

АКТИВІЗАЦІЯ ТЕНДЕНЦІЙ ДО АНАЛІТИЗМУ *versus* ДО СИНТЕТИЗМУ В СУЧАСНІЙ УКРАЇНСЬКІЙ ЛІТЕРАТУРНІЙ МОВІ (кінець ХХ — початок ХХІ ст.)¹

У статті аналізується явище активізації в українській літературній мові новітнього періоду тенденцій як до аналітизації, так і, навпаки, до синтетизації її структури на різних мовних рівнях. Відзначено при цьому дію таких чинників, як а) демократизація та лібералізація мовної діяльності суспільства, б) впливи мовної глобалізації, в) посилення національно-прескриптивних тенденцій у її коригуванні, а також певною мірою г) посилення присутності «жіночого фактора» в суспільному житті.

Ключові слова: сучасна українська літературна мова, аналітизм, синтетизм, демократизація мови, мовна глобалізація, прескриптивно-пуристичні тенденції в українській мові.

3. Посилення тенденцій до синтетизму. Комплекс тенденцій цього спрямування в слов'янських мовах на сучасному етапі їхнього розвитку з огляду на його значно меншу представленість не привертає такої уваги славістів, як тенденції до аналітизму².

3.1. Морфологія.

3.1.1. Іменники. У межах граматичних категорій цієї частини мови це певне (дуже незначне) звуження розряду іменників спільного (чол. і жін.) роду на *-a* в назвах тварин — обмеження їх уживання зі значенням жін. р., що, безперечно, спирається на вже наявну до цього в українській мові традицію вживання іменника спільного роду *собака* насамперед у чол. р. (не останньою мірою, звичайно, як наслідок відштовхування від російської мови), поступово поширюючись і на такі іменники, як *лелека* (*чорний лелека* — як назва одного з видів цього птаха, «*один з чотирьох лелек*»: т/к «Мега», перекладний д/ф «Дика Польща», 15.09.2016; коньяк «*Білий лелека*» — з реклами молдовського коньяку «Белый аист»), *пануга*.

Основні ж процеси синтетизації граматичних форм іменника відбуваються на рівні словозміни / формотворення — це:

1) певні тенденції (як уже кодифіковані, так і некодифіковані) переходу до відмінювання іменників, які досі в «офіційній» літературній мові вважалися / вважаються невідмінюваними:

¹ Початок статті див.: Мовознавство.— 2016.— № 5.— С. 3–17.

² Дослідники відзначають у цьому зв'язку насамперед зростання дії різних способів слово- і основоскладання та абревіації (див., зокрема: *Гутишmidt К.* Зазнач. праця.— С. 20–21), а також один з різновидів перфективації двовидових дієслів: див. про це п. 3.3.3.1 (*Ohnheiser I.* Системно-структурные тенденции // *Słowotwórstwo. Nominacja* [Komparacja współczesnych języków słowiańskich] / Red. nauk. I. Ohnheiser.— Opole, 2003.— С. 320–321).

а) іншомовних іменників на *-о*: *авто*, род. *авта* і т. д., мн. *авта*, род. *авт* і т. д., «сто *євреїв*» і т. д., *псевдо*, ор. *під псевдом* і т. д. (власне, цей іменник і був актуалізований під впливом західноукраїнської та діаспорної мовних практик саме з такими граматичними особливостями), з *Торонта*; розширення обсягу відмінювання слов'янських власних назв на *-о*: *Тіто* — род. *Тіта* і т. д. (УП-93, с. 104), *Брно* — род. *Брна* (УОС-09; «*Брном* — на півному трамваї». — ВЗ, 27.06.2013, с. 10);

б) західнослов'янських топонімів у формах сер. р. і множини з кінцевим *-е*, які в самих відповідних мовах та в розмовній мові місцевого українського населення по обидва боки кордонів є відмінюваними (в українізованій формі): *Закопане*, род. *Закопаного* і т. д. (УП-93, с. 116), *Кошице*, *Лідице* — невідм. (УП-93, с. 116), але: *Кошиці*, мн., *Лідиці*, мн. — род. *Кошиць* і т. д. (УП-99, с. 181);

в) у деяких інших випадках (у словах іншомовного походження): «українські *мас-медії*», у *медіях* і под. — у конкуренції з *мас-медіа*, *медіа*, мн., невідм.; закріплення в статусі відмінюваного іменника *їдиш* (*їдиш*) (ОСУМ-94, СУМ-20), який до цього характеризувався переважно як невідмінюваний (РУС-68, ОСУМ-75; пор. так само в живій мовній практиці й пізніше: «“Бульвар” [назва газети] виходить... не на *їдиш* чи івриті, а російською мовою»: Олег Черногуз. — ВК, 15.08.2000, с. 5); щодо деяких іменників з кінцевим *-і* іноді спостерігається тенденція (в дусі «народної етимології») сприймати їх як множинні відмінювані форми: «у євреїв (*ашкеназів*)» (Кр., 2009, ч. 7–8, с. 15); *івасі*, *-ів* (УОС-09), *мюслі*, *-ів* (РУС-2003);

2) активізація вживання безприйменникових форм ор. в. у просторовому («спідняла волочилася *землею*», «подорож *замками Європи*»), часовому («*Останніми роками* виробництво... зросло». — ГУ, 8.08.2013, с. 4) значеннях і в значенні засобу дії («*дідзватися телефоном*», «*секс телефоном*»), форм род. в. у часовому значенні («*Минулих виборів* ці штати підтримали Буша». — Т/к «24», 2.11.2008) — з відповідним обмеженням при цьому вживання форм місц. в. з прийменником *по* і знах. в. з прийменником *в*³;

3) певні тенденції до обмеження семантичного синкретизму відмінкових форм — це:

а) прагнення до розподібнення форм род. і дав. в. для певних структурних груп іменників III і IV відмін (прихильники таких змін висувають при цьому крім нормотворчого фактора — необхідності відновлення справжніх українських форм — також потребу в деомонізації зазначених форм) — з поверненням (за нормами, зокрема, УП-28) для форм род. в. флексії *-и* замість нормативної *-і*: *крови*, *любви*, *соли*, *осени*, *вісти*, *смерти* та ін. (ця ініціатива вже закріпилася в титулуванні предстоятеля Української православної церкви Київського патріархату: патріарх Київський і всієї Руси-України); *вимени*, *імени*, *племени*, *тімени* (див.: УП-99, с. 120, 122);

б) активізація вживання форм кл. в. (у тому числі із закріпленням цього в останній редакції чинного правопису: УП-90/93) з відповідним обмеженням при цьому вживання в позиції звертання форм наз. в., яке протягом останніх десятиліть до початку 90-х років набувало дедалі більшого поширення;

в) розширення вживання в род. в. мн. іменників чол. р. на приголосний флексії *-ів* замість нульової флексії, тотожної з формою наз. в. одн.: наприклад, *партизанів*, *солдатів*, *амперів*, *каратів* (пор., наприклад, з одного боку, ОСУМ-75, а з другого, — УОС-09).

³ Див. докладніше: Тараненко О. О. Сучасні тенденції до перегляду нормативних засад української літературної мови і явище пуризму (у межах граматичних категорій іменника) // Мовознавство. — 2005. — № 3–4. — С. 98–100.

3.1.2. Прикметники та похідні від них прислівники. Це активізація вживання і творення синтетичних форм ступенів порівняння (у тому числі від відносних прикметників і пасивних діеприкетників) у конкуренції з аналітичними формами: *вдаліший, властивіший, ринковіший, довготерміновіший, захищеніший; найвидовищніший, найкорумпованіший; найпевніше* — від прислівника *певно (певне)* у значенні вставного слова: «*Найпевніше*, винуватцем аварії є машиніст електрички» («Студія 1 + 1», ТСН, 10.03.2011).

3.1.3. Числівники. Це активізація вживання (особливо в мові ефірних ЗМІ) у позиції знах. в. кількісних числівників при назвах істот, насамперед людей, згідно з приписами нормативних граматики і правопису, форм род.-знах. в. («зарахувати *двадцятьох трьох* студентів»), які донедавна, співіснуючи при таких іменниках у формах наз.-знах. в., не так помітно переважали останні (у живій мовній практиці тут досить вільно вживаються й форми, спільні з наз. в.: «зарахувати *двадцять три* студенти», а в усній мові навіть «зарахувати *двадцять трьох* студентів»), що також не викликає враження порушень мовної норми. Ця тенденція захоплює й парадигми відмінювання тих числівників: *сорок, дев'яносто, сто, двісті* — *чотириста, п'ятсот* — *дев'ятсот*, щодо яких нормативні джерела передбачають для форм знах. в. відступи від загального правила узгодження їх з належністю поєднаних з ними іменників до категорій істот або неістот (див.: УП-93, с. 85, хоча для знах. в. числівників *двісті* — *чотириста* в деяких джерелах передбачено обидві форми⁴). Наприклад: «Вони вбили *ста сорока* двох людей» («Студія 1 + 1», ТСН, 2.06.2013), «Наразі звільнили від кримінальної відповідальності *трьохсот дев'яноста* осіб» (т/к «24», «Новини», 9.03.2014), «Розрахована тюрма на *шестисот* осіб» (т/к «24», «Новини», 26.06.2015). Настанови щодо саме такого відмінювання названої групи числівників (знах. = наз. або род. в.) можна знайти і в популярних підручниках та посібниках з української мови⁵.

3.1.4. Займенники. Це посилення тенденції в межах присвійних займенників до обмеження у вжитку форми 3-ої особи *їх*, яка нерідко кваліфікується при цьому як явний росіянізм, на користь *їхній*⁶. Форма *їх* стала витіснятися — з явного логічно не вмотивованою заміною на *їхній* — навіть у позиції род. в. об'єктного, який, як відомо, відповідає на питання «кого? чого?», а не «чий?», на-

⁴ Див., зокрема: Баранник Д. Х. Числівник // Сучасна українська літературна мова : Морфологія. — К., 1969. — С. 259.

⁵ Див., наприклад: Сучасна українська літературна мова / За ред. М. Я. Плющ. — К., 2001. — С. 252; Козачук Г. О. Українська мова для абітурієнтів. — К., 2005. — С. 136.

⁶ Див., наприклад: Волощак М. Довідник з українського слововживання : За матеріалами засобів масової інформації. — К., 2003. — 2-е, доп. вид. — С. 120; Тетерятник В. Більше ніж правопис. — К., 2008. — С. 123. Пор., з іншого боку, припущення щодо російського походження стосовно саме форми *їхній*, яка з'явилася, цілком можливо, не без впливу з боку російської народної мови: Сулима М. Українська фраза. — Х., 1928. — С. 47; Шерех (Шевельов) Ю. Нарис сучасної української літературної мови. — Мюнхен, 1951. — С. 260. Пор. у російському просторіччі в межах усїєї парадигми особових займенників 3-ої особи: *он — ego, ево(й)ний, она — еѐ, ейный, они — их, ихни(ы)и* (в українській народній мові в межах цієї моделі можна відзначити ще тільки форму *всіхній*). Див. також: Добрушина Е. Р., Сичинава Д. В. Кочующая норма, или Микродиакронические происхождения слова *ихний* в русском, украинском и белорусском языках // Вопр. языкознания. — 2015. — № 2. — С. 41–54. В. Сімович, наприклад, беззастережно віддавав перевагу саме формі *їх* (Сімович В. Граматика української мови. — 2-е, доп. вид. — Лейпциг, 1921. — С. 216). У білоруській мові, де така модель присвійних займенників також представлена ширше, ніж в українській, у практиці певних друкованих видань з 90-х рр. відзначається тенденція до витіснення форм род. в. *яго, яе, іх* формами *ягоны, ейны, іхні(ы)*, в тому числі і в позиції род. в. об'єктного (Садоўскі П. Знач. праця. — С. 232).

приклад: «Українська РСР забезпечує примноження і збереження фондів і пам'яток української мови..., а також їхню охорону та використання» (Закон Української РСР «Про мови в Українській РСР», стаття 7, 1989 р.), «законопроект про депутатські пільги, спрямований на їхнє скасування» (т/к «Новий», «Репортер», 21.09.2007), «на шляху до їхнього поглинання» (ж. «Мовознавство», 2010, № 6, с. 19), «політика великих держав щодо малих, спрямована на їхнє економічне завоювання» (пор. логічно цілком обгрунтоване вживання цього займенника в позиції род. в. суб'єктного: «їхнє завоювання» — те, що вони завоювали).

3.1.5. Дієслова. Це:

а) активізація вживання в дієсловах недок. виду синтетичних форм майбутнього часу — в конкуренції з аналітичними формами. Наприклад, у перекладі російських теле- і кінофільмів (у титрах): рос. «Будешь выздоравливать» — укр. *Видужуватимеш*, рос. «Будешь расстреливать?» — укр. *Розстрілюватимеш?* («Студія 1 + 1», т/ф «Штрафбат», 9.05.2005); рос. «Мы не будем торговаться» — укр. «Ми не *торгуватимемося*» (т/к «Новий», рос. т/ф, 2008 р.);

б) активізація закликів до уникання ужитку аналітичної форми наказ. сп. на зразок *давайте поговоримо* (поміркуємо і т. ін.) як російської за походженням і до вживання замість неї форми І ос. мн. наказ. сп.: *поговорім(о), поміркуймо* і т. ін.⁷

3.2. Синтаксис. На рівні синтаксису словосполучення різною мірою стали помітнішими такі тенденції:

1) активізація словосполучень з узгодженими (тобто змінними) означеннями — у конкуренції зі словосполученнями з неузгодженими (тобто незмінними) означеннями та додатками, що зумовлено, з одного боку, посиленням напливу колоквіалізмів і професіоналізмів до складу літературної мови в загальному контексті її дальшої демократизації та відповідними впливами з боку англійської мови (це явища, що мають ті чи інші паралелі в інших сучасних слов'янських мовах), з другого, — тенденціями до її дальшої «націоналізації»:

а) словосполучень з означеннями, утвореними шляхом суфіксації від відповідного іменника⁸ або метонімічного зміщення прикметника: *владні структури* (органи), тобто *структури* (органи) *влади*; *безпекова політика*, тобто *політика* [спрямована на досягнення / забезпечення] *безпеки* (пор. англ. *security policy*); розм. *гуманітарний віце-прем'єр-міністр*, тобто *віце-прем'єр-міністр* з *гуманітарних питань*; «Мільйони «помаранчевих» українців вийшли на вулиці та площі міст» (ЛУ, 2004, № 51), пор. *Помаранчева революція*⁹;

б) словосполучень з посесивними прикметниками (див. 3.3.2), а також із займенником *їхній* (див. 3.1.4);

2) у загальних межах транзитивізації дієслів — увиразнення переходів від приєменникового до безприєменникового вживання (як наслідок або впливів професійних субмов та англійської мови, або нормотворчого коригування): *інвестувати* [кошти і т. ін.] *в Україну* — *інвестувати Україну* («Ясний і практичний розум Петра Яцика підказав: треба *інвестувати* юну *Україну*»:

⁷ Див., наприклад: *Сербенська О., Волощак М.* Актуальне інтерв'ю з мовознавцем : 140 запитань і відповідей.— К., 2001.— 2001.— С. 88–89.

⁸ Див. докладніше: *Тараненко О. О.* Актуалізовані моделі...— С. 94–95.

⁹ Подібне явище увиразнилося і в інших сучасних слов'янських мовах (див., наприклад: *Gutschmidt K.* Op. cit.— S. 350; *Нещименко Г. П.* Импульсы динамики литературной нормы в современных славянских языках // *Möglichkeiten und Grenzen der Standardisierung slavischer Schriftsprachen in der Gegenwart* / K. Gutschmidt (Hrsg.).— Thelem, 2002.— S. 178), що певною мірою посилює паралелі в межах слов'янського мовного простору між цим аспектом їхнього синтаксису і відповідними синтаксичними особливостями насамперед чеської мови (пор.: *Исаченко А. В.* Знач. праця.— С. 345; *Нещименко Г. П.* Знач. праця.— С. 175).

В. Стрілько. — ЛУ, 24.05.2001: про започаткування цим канадським бізнесменом Міжнародного конкурсу знавців української мови); помітна активізація перехідного вживання дієслів *голосувати / проголосувати*: «голосувати першу пропозицію, законопроект, кандидатуру NN», яке було наявне й давніше, але в радянський час стало поступатися у вжитку перед уживанням їх з прийменником *за* (*голосувати за* кого-, що); конкуренція між зворотами *доходить кінця* (*висновку, згоди* та ін.) і *доходить до кінця, доходить (приходить) до висновку (згоди)* у мові ЗМІ завершується, як видається, на користь перших¹⁰.

3.3. Словотворення.

3.3.1. Іменники. Це:

1) тенденції, спрямовані на забезпечення осіб жіночої статі їхніми «власними» («жіночими») найменуваннями, відмінними від відповідних назв осіб чоловічої статі (така практика спирається як на міркування нормотворчо-пуристичного характеру, так і на рекомендації активізованого в цей період в Україні гендерно-феміністичного руху):

а) різка активізація процесів словотвірної фемінізації — уживання і творення суфіксальних дериватів на позначення осіб жіночої статі за родом занять і соціальним статусом, похідних від назв осіб чоловічої статі: *президентка, дипломатка, кандидатка, кікбоксерка, кілерка, державниця, драматургиня* та ін.¹¹, що має своїм наслідком відповідне звуження явища синтаксичної фемінізації, тобто вживання іменників чол. р. для називання жінки зі змістовим узгодженням їх у жін. р. на предикативному (у позиції присудка — ширше) та атрибутивному (у позиції означення — вужче) рівнях (звичайно, про таке звуження без спеціального ширшого дослідження можна говорити поки що лише теоретично, але, з іншого боку, воно має бути неминучим). Активізація вживання суфіксальних фемінативів відбувається також при позначенні неживих понять — у функції прикладки при іменниках жін. р.: «Партія “Удар” зняла з передвиборчих перегонів своїх кандидатів і очікує цього від партій-партнерок» (т/к СТБ, «Вікна», 15.10.2012);

б) значно менша активізація вживання і творення корелятивів жін. р. від субстантивованих прикметників чол. р. цієї ж тематичної сфери. Хоча нормативні словники поки що демонструють тут консерватизм, у мовній практиці почастишали випадки як перенесення у сферу публічного вжитку тих одиниць, що й давніше вже функціонували в розмовній мові, так і творення нових корелятивів жін. р. у зв'язку з розширенням суспільних ролей жінки. Наприклад: «молода *вчена* з України» (КВ, 5.08.2009), «теорія австралійської *вченої* А. Вежбицької» (ж. «Мовознавство», 2011, № 3, с. 34), «Племінник Ганни Герман тягав *слідчу* за волосся» (ВЗ, 26.07.2012, с. 1), «Завжди веселу і закохану в життя *поліцейську* колеги завжди пам'ятатимуть» (ICTV, «Факти», 27.07.2016), у титрах: «У Києві збили *патрульну*» (Еспресо, 18.07.2016), «Друга *патрульна*... померла під час операції» (Еспресо, 25.09.2016); в українському перекладі назви американської кінокомедії «Private Benjamin» використано форму жін. р. «Рядова Бенджамін», тоді як, наприклад, у російському — «Рядовой Бенджамин» (в офіційному ж

¹⁰ Пор. подібне явище в інших сучасних слов'янських мовах: Бьчваров Я. Динамика и иновации в болгарския и чешкия синтаксис през 90-те години на XX век // Littera scripta manet : Сб. в чест на 65-годишнината на проф. д. ф. н. Василка Радева. — София, 2005. — С. 524–525; Буров С. Значч. праця. — С. 16–17.

¹¹ Див. докладніше: Тараненко О. О. Значч. праця. — С. 103–116.

слововжитку на позначення особи жіночої статі лишаються, наприклад, форми *полицейський, патрульний, рядовий: рядовий поліції Поплавська*);

в) певний, поки що дуже незначний рух у напрямі використання окремих номінативних форм для окремих структурних груп українських прізвищ у застосуванні їх до жінок — відродження їхнього традиційного для української мови оформлення шляхом флексійної і суфіксальної моці (замість форм спільного роду, які, проте, асоціюються насамперед з особами чоловічої статі).

Це стосується, по-перше, жіночих прізвищ, утворених від чоловічих — з походження присвійних прикметників¹², в основному характерних для регіону Галичини. Юридичних обмежень щодо флексійного оформлення таких жіночих прізвищ немає, але на практиці вони звичайно лишаються незмінними: наприклад, переважно *Іван — Ганна Гринчишин* (значно рідше *Гринчишина*) і майже без винятків *Іван — Ганна Ковалів*. Наприклад, у львівських газетах початку 2000-х років (у тому числі й прізвища журналісток): *Ірина Панчишин, Ярина Сенчишин*, «Допоможіть Христинці Іванишин!», *Тетяна Дмитрів, Марія Льків, Леся Федів, Юлія Юзків* та ін. Окремі вже реалізовані випадки в сучасній мовній практиці на зразок *Олександр Пономарів* (мовознавець) — його дочка *Олена Пономарева* (наприклад: Олена Пономарева. Україністика в Італії. — Урок української, 2003, № 5–6, с. 67) свідчать про цілком усвідомлений намір носіїв цих прізвищ неухильно дотримуватися традицій української мови.

По-друге, подібні пропозиції висувають, хоча й значно рідше, і щодо прізвищ іменникового походження, оскільки нібито «оформлення жіночих прізвищ на зразок *Ганна Гливенко* є каліченням мови» і тому має бути *Гливенківна* (донька) і *Гливенкова* (дружина)¹³ (пор., наприклад, у довоєнній Галичині: *Ольга Басараб / Басарабова, Катря Гриневичева* та ін., у радянській Україні 20-х — початку 30-х років: *Марія Грінченко / Грінченкова, Олена Курило / Курилова* та ін.)¹⁴.

Можна нагадати, як це питання обговорювалося, зокрема, під час роботи над УП-28¹⁵. Тоді спочатку було пропонувано тільки афіксальні форми як такі, що найбільше відповідають традиціям української мови: *Іван Чуб — Ганна Чубова* (з невизнанням невідмінюваних форм на зразок *Ганна Чуб*), але, як пише С. Єфремов, «комуністи обстоювали, що жіночі прізвища не повинні одмінятися од чоловічих, бо це ніби знаменує приниження жінки, залежність її од чоловіка, присвійність її чоловічій статі (пор. цілком протилежну позицію представників сучасного фемінізму! — О. Т.). ...Коли більшість комісії з ними була не згодилася, голова (комісар Шумський) загрозив навіть протестами від “женвідділа”, маніфестаціями передових жінок і т. п.», і більшістю голосів була ухвалена варіантність з таким порядком: *Ганна Чуб* або *Чубова*. Однак в остаточній редакції, за словами О. Синявського, «не знехтувано й традиції села, й нових звичок міста»: *Чуб (Ніс, Шевченко, Швець, Антонович) — Ганна Чубова (Носо-*

¹² Пор., наприклад: Василь *Королів* — його дружина Наталена *Королева*: «творчість Наталени *Королевої*» (саме так це було зафіксовано, зокрема, в УП-28, с. 72), хоча, з іншого боку, пор., наприклад, незмінність прізвища відомої галичанки — офіцера Української галицької армії Олени *Степанів* (батько — Іван Степанів). Чинний правопис (УП-93) це питання обходить; у проекті УП-99 зазначено, що такі прізвища жінок мають форму «залежно від традиції», але серед зразків подано лише незмінні форми *Марія Ковалів, Ганна Гринчишин* (с. 166–167); у спеціальному ж довіднику рекомендовано тільки моцні форми жін. р.: *Лесева, Грицайшина* (Скрипник Л. Г., *Дзятківська Н. П.* Власні імена людей : Словник-довідник. — К., 1996. — С. 302–303).

¹³ *Тетерятник В.* Зазнач. праця. — С. 101.

¹⁴ Пор. також, наприклад: «...упокоїлася в Бозі Домініка Данилівна *Огієнкова*, Дружина професора Івана *Огієнка*» (журн. «Рідна мова», 1937, с. 286: з некролога); в українському фольклорі: «Пані *Барабашева*, гетьманова молодая!» (Грінч., т. 3, с. 92).

¹⁵ Див. про це: *Синявський О.* Коротка історія «Українського правопису» // *Культура українського слова.* — Х. ; К., 1931. — Зб. 1. — С. 97–98; *Єфремов С.* Щоденники 1923–1929. — К., 1997. — С. 360–361.

ва, Шевченкова, Шевцева, Антоновичка і т. ін.) або, «згідно з новими умовами життя» і за бажанням власниці прізвища чи її батьків, Ганна Чуб (Антонович і т. ін.); Іван Малинка (Гамалія і т. ін.) — Ганна Малинка (Гамалія і т. ін.) або ж, за бажанням, Малинчина, Гамаліївна і т. ін. (УП-28, с. 71–72).

Якщо незмінність прізвищ жінок порівняно з прізвищами чоловіків трактується при такого роду підходах як порушення українських національних традицій, то щодо оформлення жіночих прізвищ у загальних рамках моделі посесивності від прізвища батька або чоловіка, що лишається, як відомо, офіційно закріпленим у чеській і словацькій мовах (*paní Novák-ov-á*), поширюючись і на прізвища іноземок (*Margaret Thatcherová, Galina Neščimenková*), певні суспільні кола цих країн вбачають у таких мовних маркерах «належності жінки батькам або чоловікові», навпаки, явний факт мовної дискримінації жінки (особливо це увиразнилося в постсоціалістичний період — у загальному руслі орієнтації «на Європу» і з позицій феміністичної лінгвістики)¹⁶. Поряд з пропозиціями відродити посесивну модель прізвищ для незаміжніх дочок логічно було б сподіватися й на заклики до відновлення аналогічної моделі прізвищ для неодружених синів (на зразок *Забрюощенко* — від *Забрюоха* в «Конотопській відьмі» Г. Квітки-Основ'яненка або *Бульбенко* — від *Бульба* у відомій повісті М. Гоголя), і, оскільки таких пропозицій не чути, тут уже справді важко не запідозрити вияву того самого «чоловічого шовінізму» в мові, проти якого виступає феміністична лінгвістика;

2) у віддієслівних іменниках зі значенням дії — активізація тенденцій до чіткішого їх розмежування:

а) за значенням завершеності / незавершеності дії: *замикання* (в електромережі) — *замкнення, очоловання* — *очолення* і под.¹⁷;

б) за значенням завершеного процесу / його наслідків: *відновлення* — *віднова, словосполучення* (процес) — *словосполука* (мовна одиниця)¹⁸;

3) повніша вербалізація («ослівлення») а) ініціальних абревіатур¹⁹ і б) перших (незмінних) компонентів складених слів — з набуттям ними ознак відмінюваних слів: а) *віп* («дружини та дочки наших *віпів*»), *есемес* («розсилати *есемеси*»), *піар, хайтек* — англ. *Hi-Tech* («досягнення, виставка *хайтеку*»); б) *компакт* — від *компакт-диск, секунд* — від *секонд-хенд* («Чимало країн, які теж пройшли “період секунд-хенду”, відмовилися від ввезення одягу та взуття “з других рук”. ... Нашлив “секонду” негативно позначається на розвитку вітчизняної легкої промисловості»: Л. Федів. — ВЗ, 12.06.2003), *тон* — від низки юкстапозитів на зразок *тон-новина, тон-тема* і под. («журнал вийшов у *тони* новин»);

4) рух у напрямі ширшого впровадження в мовну практику деяких однослівних номінативних моделей (з тим чи іншим орієнтуванням, зокрема, на мовну практику 20-х років та на західноукраїнську й діаспорну практики, а через їх посередництво — й на західнослов'янські мови, де такі моделі ширше або й широко представлені) — у конкуренції з відповідними достатньо поширеними тепер в «офіційній» літературній мові типами номінативних словосполучень (спільними, зокрема, з російською мовою):

а) замість атрибутивних словосполучень зі значенням підприємств, закладів і т. ін. відповідного профілю (з іменниками *завод, фабрика, майстерня* і т. ін.) —

¹⁶ Див., наприклад: *Štejrková S. Jazyk pro druhé pohlaví // Český jazyk na přelomu tisíciletí.* — Praha, 1997. — S. 146–158; *Архангельская А. Сексизм в языке: мифы и реальность.* — Olomouc, 2011. — С. 262–264.

¹⁷ Див. докладніше: *Тараненко О. О.* Знач. праця. — С. 216–220.

¹⁸ Там же. — С. 220–221.

¹⁹ Там же. — С. 94.

іменникові номінації із суфіксом **-н-я**: *кравечня, меблярня, нафтопереробня, ткацька фабрика, тренажерня* — замість *швейна (швацька) фабрика (майстерня), меблева фабрика, нафтопереробний завод, ткацька фабрика, тренажерний зал* (зокрема, у мовній діяльності програми «Вікна» на т/к СТБ), *молочарня* — замість *молокопереробний завод* (Еспресо, 14.09.2016)²⁰ (модель, семантично не конкретна, — з однаково можливим її застосуванням на позначення майстерні, фабрики і т. ін.; у СДМ-30, с. 84, до речі, її подають на позначення саме майстерень різного профілю: рос. *швейная / портняжная мастерская* — укр. *кравечня* і т. д.);

б) замість атрибутивних словосполучень з іменником *плата* — субстантивовані прикметники сер. р., тобто модель, віддавна відома в народній мові: відроджений у вжитку субстантиват *комірне*, який уже нерідко можна почути в теле- і радіоефірі замість *квартирна плата*; деякі інші подібні випадки, які лишаються поки що тільки рекомендаціями: рос. *пословная, поштучная, сдельная плата* — укр. *відслівне, відштучне, відрядне*²¹. Пор., наприклад, у СДМ-30 (с. 138): *відрядна, орендна, помісячна плата, плата від слова, від рядка* та ін., але: *вступне, входове, нічліжне* і под.;

в) замість атрибутивних словосполучень з іменником *справа* в позначеннях тих чи інших сфер діяльності: *банківська, гірнична, музейна, шкільна справа* — суфіксальні іменники сер. р. з абстрактним значенням *банківництво, гірництво, музейництво, шкільництво* (пор., наприклад, п. *bankierstwo, górnictwo* і под.)²²;

г) замість атрибутивних словосполучень з іменником *мова* — іменники із суфіксом **-щин-а (-чин-а)**: «рабська *російщина* в лексичі» (Б. Ковгар. Спец: спогади. — Газ. «Слово», 1992, ч. 13), українська мова «у нерівному двобої з *російщиною*» (С. Лашенко. — Сл. Пр., 15.02.1997).

Ця модель, однак, не виявляє тенденції до розширення із залученням подібних назв інших мов і, зокрема, іменника *україніщина* — насамперед з огляду на наявність уже іншої міцно закріпленої моделі з цим суфіксом з неохвальною або зневажливою конотаціями на позначення різко негативних суспільних явищ на зразок *азіатчина, іноземчина, малоросійщина, московщина*. Пор. значно ширше функціонування її з ширшим значенням: «російська (та ін.) культура, мова, російські звичаї» — і з нейтральною конотацією її компонентів у довоєнній західноукраїнській і сучасній діаспорній мовних практиках: *англійщина, російщина, українщина, французчина* (Андрус.)²³, з яких, наприклад, Голоск. подає тільки *російщина* (пор. продуктивність аналогічних нейтральних моделей у чеській та словацькій мовах: *čeština, slovenčina* і под., а також, зокрема, п. *polszczyzna*).

3.3.2. Прикметники. Це активізація:

1) уживання і творення присвійних прикметників (крім орієнтування на мовну практику до початку 30-х років ХХ ст. і сучасної західної діаспори, тут можливий вплив з боку сусідніх чеської і словацької мов, а тепер також і англійської мови) — у конкуренції з формами посесивного генітива: «офіціантова розгубленість», «усупереч авторчиній волі» (Кр., 2005, ч. 5, с. 21), «Сизоненкова рецензія на Дроздове інтерв'ю» (Я. Ярош. — ЛУ, 17.09.1998)²⁴;

²⁰ Див. такі рекомендації, наприклад: *Тетерятник В.* Знач. праця. — С. 286–287.

²¹ Там же. — С. 328.

²² Див. докладніше: *Тараненко О. О.* Знач. праця. — С. 136–137.

²³ Пор. вільне оперування цією моделлю в носіїв цих ідіомів, наприклад: «*учитися англійщини й французчини*», «*граматика українщини*» (*Горбач О.* Шлях зі Сходу на Захід: Спогади. — Л., 1998. — С. 143, 169).

²⁴ Див. докладніше: *Тараненко О. О.* Знач. праця. — С. 171–173. Пор. подібну активізацію таких конструкцій у сучасній білоруській мові: *Садоўскі П.* Знач. праця. — С. 232.

2) творення суфіксальних відносних прикметників від іменникових основ іншомовного походження — а) від невідмінюваних іменників на *-о* та незмінюваних прикметників і б) від незмінюваних перших компонентів складених слів (з атрибутивним або, рідше, об'єктним значеннями) та окремих префіксів²⁵:

а) *ембарго* — *ембарговий*, *євро* — *євровий* (*євровий рахунок у банку*, *100-єврова банкнота*), *індіго* (*діти індіго*) — *індіговий* (*індігові діти*); сленг. «*фільм — супер*» — *суперовий фільм* (уже з похідним прислівником *суперово*);

б) *онлайн-режим*, *онлайн-словник* і т. ін. — *онлайнний* (*режим*, *словник* і т. ін.); *прайм-тайм* (*прайм-час*), *прайм-продукт*, *прайм-новини* і т. ін. — *прайммовий* (*час*, *телесеріал*, *випуск новин* і т. ін.); *прайс-лист* (під впливом «народної етимології» — асоціювання з укр. *лист* — запанувала саме така форма, хоча пор. *лістинг*), *прайс-огляд* і т. ін. — *прайсовий* (*вартість*, *огляд*, *бюлетень* і т. ін.); *рок-музика*, *рок-музикант* і т. ін. — *роковий* (*музика*, *музикант* і т. ін.); *скайп-зв'язок*, *скайп-конференція* і т. ін. — *скайповий* (*зв'язок*, *дзвінок*, *телеміст* і т. ін.); *топ-тема*, *топ-пісня*, *топ-політик* і т. ін. — *топовий* (*тема*, *пісня*, *політик* і т. ін.). Ця тенденція реалізується, з одного боку, в розмовній та професійній мові й має ті чи інші конкретні паралелі насамперед в інших східнослов'янських мовах (*компакт-пудра*, *компакт-диск* — *компактна пудра*, *компактний диск*; *реаліті-шоу* як телевізійний жанр — розм. *реальне шоу*), з другого ж, — під впливом мовної практики західної української діаспори (*бізнес-інтереси* — *бізнесові інтереси*, *прес-конференція* — *пресова конференція* і под.)²⁶ й може мати відповідники передусім у польській мові.

3.3.3. Дієслова.

3.3.3.1. Тенденції до структурного розподібнення двовидових дієслів²⁷.

В основі їх активізації в сучасній українській мові лежать чинники, з одного боку, власне номінативно-семантичного плану — прагнення до досягнення одно-однозначної відповідності між планом змісту і планом вираження мовних одиниць (кожне значення має співвідноситися тільки з однією й тільки його «власною» формою, і кожна форма має співвідноситися тільки з одним значенням), а з другого, — кодифікаційно-пуристичного характеру, оскільки українській мові, на переконання певних кіл мовного соціуму, не властива така граматична категорія, як двовидові дієслова, і їхня наявність підтримується в її структурі тільки іншомовними впливами (насамперед, зрозуміло, з боку російської мови). Інновації, що виникають з переважанням дії першого з цих факторів, пролягають у загальному руслі дальшої демократизації слововжитку й можуть мати ті чи інші паралелі в інших сучасних слов'янських і насамперед східнослов'янських мовах (це процеси імперфективізації і певний сегмент перфективізації). Інновації ж унаслідок дії насамперед другого фактора реалізуються в напрямі дальшої «націоналізації» української літературної мови, стимулюючись також з боку західноукраїнської та діаспорної мовних практик, а через їх посередництво — з боку польської мови. Це:

1) тенденції до префіксальної перфективізації двовидових дієслів:

а) моделі, що виникають під дією першого з названих вище факторів — прагнення мовців до чіткішого вираження завершеного характеру позначуваної дії (передусім у розмовній мові, у професійному слововжитку, нерідко — з ко-

²⁵ Див. докладніше: *Тараненко О. О.* Знач. праця.— С. 95.

²⁶ Там же.— С. 161.

²⁷ Там же.— С. 179–197.

нотаціями бюрократично-чиновницького «жаргону», часто з відповідниками в російській, а також у білоруській мовах²⁸ ²⁹:

– з префіксом **з(зі, с)-**: *заранжувати* («До альбому ввійшло тринадцять пісень..., *заранжував* їх відомий композитор і піаніст». — Е, 13.07.2000), *зісканувати*, *спозиціонувати*, *сформувати* та ін.;

– з префіксом **за-**: *заархівувати* (інформ.), *заветувати* (законопроект), *заявляти* у значенні «зазначити в митній, податковій та ін. декларації», *зазомбувати* («Севастопольське телебачення показало... *зазомбованого* капітана 2 рангу російського Чорноморського флоту». — УС, 2.08.2001), *заквотувати*, *запарафувати* (документ), *застабілізувати* (ситуацію, ціни), *застандартизувати* (нову номенклатуру виробів, термінологію) та ін.;

– з префіксом **від-**: *віддублювати* (фільм, пор. уже наявне *продублювати*), *відкоментувати* (подію, ситуацію, промову, пор. уже наявне *прокоментувати*), *відрекламувати* (товар), *відреконструювати* (житловий фонд), *відреформувати* (армію), *відсканувати*, *відфаксувати*, *відфіксувати* (ситуацію, пор. уже наявне *зафіксувати*), *відформувати* (інформ.) та ін.;

– з префіксом **про-**: *проанкетувати*, *проанонсувати*, *пробойкотувати* («*пробойкотувати* Олімпійські ігри»), *проветувати* (пор. вище значно частотніше *заветувати*), *прогарантувати* («Ми вже *прогарантували* всі витрати...»: представник страхової компанії), *продекларувати* (доходи, товар на митниці, права, свою позицію, пор. *задекларувати*), *продіагностувати*, *продотувати*, *проінвестувати* (проект, будівництво), *проіндексувати* (заробітну плату, пенсії), *проініціювати*, *проінтерпретувати*, *прокредитувати* (проект, будівництво), *пролобіювати* («На звільнені посади призначали не на конкурсній основі, а за “окремим бажанням” міністра чи когось із високопосадовців, які *пролобіювали* цікаве робоче місце для “своєї людини”». — УМ, 27.12.2012, с. 21), *прорекламувати* («Деякі фільми, ... добре *прорекламованих*, нагадали глядачам, що на них чекає, якщо колесо історії відкрутиться назад». — УС, 23.12.1999), *просканувати* (пор. *відсканувати*), *проспонсорувати*, *простимулювати* («Я мрію, що колись прийде людина і бодай з допомогою хабарів *простимулює* наших депутатів заборонити ті ж вбивчі трансжири». — УМ, 28.03.2013, с. 11), *протестувати* (препарат — док. до *тестувати*), *профінансувати* та ін.;

б) моделі, що виникають передусім, очевидно, під дією другого з цих факторів — прагнення не просто до семантично точнішої номінації, а насамперед до більш «української» форми (такі одиниці часто мають паралелі в польській мові, вони помітно ширше простежуються в західноукраїнських ЗМІ, у мовленні представників цього регіону, поширюються також через видання з української діаспори; одні з поданих нижче прикладів є абсолютно новими, інші ж — актуалізованими в сучасній мовній практиці на основі практики до початку 30-х років):

– з префіксом **з(с)-**: *зактивізувати* («Водночас *зактивізувалися* спроби дискредитації української мови». — ЛУ, 2.12.1999, с. 2), *занонсувати* («Перша в світі цифрова аудіокнига... *занонсована* компанією...» — П, 28.07.2005), *заргументувати* («...він би *заргументував* своє рішення»: А. Матвієнко, голова пар-

²⁸ Див.: *Земская Е. А.* Активные тенденции словопроизводства // Русский язык / Под ред. Е. Н. Ширяева.— Ополе, 1997.— С. 183; *Лукашанец А.* Тэндэнцыя да нацыяналізацыі ў рускай, беларускай і ўкраінскай мовах // *Słowotwórstwo. Nominacja [Komparacja współczesnych języków słowiańskich]* / Red. nauk. I. Ohnheiser.— Opole, 2003. — С. 68.

²⁹ Цей різновид перфективації двовидових дієслів уже наводили як свідчення наявності в словотвірній системі сучасних слов'янських мов тенденцій, протилежних щодо аналітизму: *Ohnheiser I.* Системно-структурные тенденции.— С. 320–321.

тії «Собор». — УГ, 8.05.2002), збойкотувати («Борис Єльцин збойкотував мадридський саміт». — ВЗ, 11.07.1997), здевальвувати (гривню), здезорієнтувати, здекваліфікувати, здемократизувати, здемобілізувати, здемонтувати, здисциплінувати(ся) («А хіба ми, українці, не можемо стати лідерами духовного ренесансу? Можемо. Для цього треба самоідентифікуватися. І здисциплінуватися»). — Нескорені, 1997, № 4), здиференціювати, зідеалізувати, злібералізувати, злокалізувати, змаргіналізувати, змілітаризувати, змодернізувати, знейтралізувати, зратифікувати, зреабілізувати, зревізувати, зретушувати, зукраїнізувати, зуніфікувати, скапіталізувати, скартографувати, скваліфікувати, скласифікувати, скодифікувати, сконтролювати, спрезентувати («Ще один виходець із Гірського... спрезентував односельцям комп'ютер». — ВЗ, 25.06.2003), спримітизувати, спродувати, спропагувати, сфінансувати («Фільм "Пан Тадеуш" сфінансовано за французькі гроші». — Е, 2.08.2001) та ряд ін.;

— з префіксом *за-*: *заакцентувати* (увагу; на тому, що...), *заанонсувати* («...всі артисти у своїх афішах повинні вказувати, співатимуть вони нживу на заанонсованому концерті чи під фонограму». — УМ, 6.12.2001), *задекларувати* у значенні «виступити з декларацією чого-небудь» («задекларувати свою позицію»), *задемонструвати* («Цей міністр *задемонстрував* готовність...»: З виступу народного депутата України В. Бондаренка. — Т/к «Київ», СТН, 8.12. 2004), *заініціювати* («Всеукраїнська хвиля, *заініційована* й організована галичанами, не була однаково тугою й міцною по всій Україні». — Просвіта, Львів, 20. 01. 1996), *заманіфестувати* («...спираючись на довір'я до Вас [Віктора Ющенка. — О. Т.] українського народу, *заманіфестоване* у виборчій кампанії, ...Ви збільшите...»: М. Плав'юк. — УС, 4.04.2002) та ін.;

— з префіксом *у-*: *удокументувати*, *уконституювати*, *устабілізувати* («Літературна мова вже *устабілізувалася*». — Мовознавство, 1992, № 3, с. 68; *устабілізований*: там же, 2006, № 2–3, с. 15) (пор. п. *udokumentować, ukonstituować, ustabilizować*), *устандартизувати* (УОС-09);

— з префіксом *ви-* (рідковживані): *вигенерувати*, *виделегувати*, *виексплуатувати*, *виемігрувати* (пор. п. *wygenerować, wydelegować* і под.);

2) тенденції до суфіксальної імперфективації двовидових дієслів — вираження значення недок. в. у двовидових дієсловах переважно інпозитивного походження із суфіксом *-ува(юва)-* за допомогою суфікса *-овува-* (пор. уже давно наявні форми на зразок *арештовувати, заарештовувати, заоренодувати, організувати, зорганізувати, дезорганізувати, евакуйовувати, сформовувати* та багато ін.), які посилюються, з одного боку, в загальному контексті демократизаційних процесів у мові (зокрема, одиниці розмовного, професійного слововжитку стали частіше вживатися в публічних сферах спілкування, сміливіше фіксуватися в загальномовних довідниках), хоча значно меншою мірою представлені в інослов'янському мовному просторі, з другого, — як один з наслідків ослаблення підсвідомої або й цілком свідомої орієнтації як мовців, так і мовознавців (словників, граматистів) на російську мову, у якій у зв'язку з певними структурними особливостями її суфіксальної системи цей процес виявляється значно менш виразно³⁰. Процеси суфіксальної імперфективації відбуваються, без сумніву, менш

³⁰ Хоча й «система видів російського дієслова намагається зруйнувати двовидові дієслова як інородні щодо цієї системи: звідси численні префіксальні перфективації (*помиловать, поженить, протелеграфировать, заасфальтировать*) і нечисленні — суфіксальні імперфективації (*атаковать, арестовать, арендовать, конфисковать, мобилизовать, организовать*)» (Милославский И. Г. Морфологические категории современного русского языка. — М., 1981. — С. 174). У межах процесу вторинної імперфективації в російській мові

помітно для мовної свідомості звичайних мовців порівняно з процесами префіксальної перфективізації, особливо в кодифікаційно-пуристичному напрямі останньої. Наприклад: *автоматизувати, адаптовувати* («властивість *адаптовуватися* до різних умов»: Е, 16.01.2014, с. 4), *акліматизувати* («А сім'я його [емігранта] починає *акліматизуватися* в американських умовах». — ВЗ, 3.07.2003), *акредитувати, активізувати, активувати, актуалізувати, ампутовувати* («...Проте не завжди все закінчується щасливо — доводиться *ампутовувати* руки або ноги». — Е, 9.08.2012, с. 1), *анексовувати, анулювати, апробувати, асимілювати, асоційувати, атестувати, госпіталізувати, дегазувати* («В усіх цивілізованих країнах шахти спочатку *дегазують*». — ВЗ, 29.07.2004), *дезорієнтувати, декриміналізувати* («Ніхто не збирається *декриміналізувати* статті, за якими засуджена Юлія Тимошенко». — УМ, 2.02.2012, с. 8), *демобілізувати, деморалізувати, денаціоналізувати, депортувати* («У людей почали забирати майно і *депортувати* їх». — Е, 4.09.2014, с. 7), *дестабілізувати, детінізувати* («Якщо підприємство *детінізує* зарплатню...»: з прес-конференції прем'єр-міністра України А. Яценюка 30.12.2014 р.), *дискваліфікувати, диспансеризувати, екранізувати, ідеалізувати* («*Ідеалізувати* ту чи іншу особу в політиці не варто»: [З інтерв'ю зі співаком Святославом Вакарчуком]. — ВЗ, 9.12.2004), *ідентифікувати, ізолювати* («— Гадаю, маніяків не треба *ізолювати* на 50 років, як роблять в Америці». — КВ, 27.06.2003, с. 10), *інтегрувати, комерціалізувати* («...а чи правильним буде цей крок, чи не занадто *комерціалізується* курорт?»: О. Дорофтей. — ВЗ, 3.08.2006), *компенсувати* («Відтепер Кабмін частково *компенсуватиме* сільгоспвиробникам... вартість складної сільгосптехніки». — ВЗ, 2.08.2004), *консолідувати* («Фігура прем'єр-міністра України повинна *консолідувати* націю»: [З інтерв'ю з Президентом України Віктором Ющенком]. — СТБ, «Вікна», 12.07.2006), *конфісковувати, криміналізувати, легалізувати* («Кошти *легалізувалися* через підставних осіб»), *ліквідувати* («Президент України... утворює, реорганізовує та *ліквідує*... міністерства та інші центральні органи...»). — Конституція України, стаття 106), *локалізувати, матеріалізувати, мобілізувати, модернізувати* («За роки незалежності України більшість підприємств не *модернізували* систему очищення викидів у повітря». — ГПУ, 29.10.2013, с. 20), *монополізувати, націоналізувати, нейтралізувати, нормалізувати, окупувати* «здійснювати окупацію», *оптимізувати, орендувати, паралізувати, популяризувати* («*Популяризувати* сталінізм Медведчуку допомагає цікава організація...»). — Е, 14.03.2013, с. 5), *приватизувати* («Ніхто не каже, що “Криворіжсталь” не можна було *приватизувати* в принципі». — ВЗ, 17.06.2004), *ратифікувати* («Комітет у закордонних справах рекомендував парламенту не *ратифікувати* угоду»: І. Дідушок. — УМ, 6.05.2010), *реабілітувати, реалізувати, реанімувати* («Головний медик області *реанімуватиме* довір'я населення до медицини». — СП, 11. 07.2002),

останніх десятиліть також, до речі, спостерігається певне підвищення активності: *акредитовувать, демобілізувать, легалізувать, нейтралізувать, нормалізувать* (Гловинская М. Я. Потенциальные глагольные формы // Современный русский язык: Система — норма — узус. — М., 2010. — С. 191). Однак твердження, що «двовидові дієслова, утворені із запозичених елементів..., поступово відмирають, виходять з ужитку, замінюючись звичайними для граматичного ладу (російської мови. — О. Т.) видовими відповідниками» на зразок *асфальтируют* (недок.) — *заасфальтируют* (док.), *организуют* (док.) — *организовывают* (недок.) і под. (Горбачевич К. С. Изменение норм русского литературного языка. — Ленинград, 1971. — С. 221–222), є, звичайно, явно передчасними.

реквізувати, реставровувати («Церкву за цей час реставровували тільки один раз». — «Студія 1+1», ТСН, 21.11.2003), *русифікувати, стабілізувати, узурповувати, українізувати* («Ректори... не збираються українізувати вищі навчальні заклади в Харкові». — Сл. Пр., 7.04.2005, с. 6), *уніфікувати* («Написання таких слів не варто уніфікувати насильно»: Л. Танюк, П. Кислий. — ЛУ, 21.01.1993, с. 1), *утилізувати, формалізувати* та ін.

3.3.3.2. Тенденції до ширшого впровадження певних однослівних номінативних моделей — у конкуренції з відповідними типами словосполучень (пор. подібні тенденції серед іменників: див. 3.3.1):

а) замість об'єктних словосполучень «дієслово *займатися* + іменник у формі ор. в.» зі значенням відповідного заняття (*займатися торгівлею, рибальством, столярванням* і т. ін.) — дієслівні номінації, похідні від відповідних назв заняття і самого діяча (*торгувати, рибалити, столярувати* і т. ін.), та деякі інші переважно однослівні відповідники³¹. Пор., наприклад, у попередніх російсько-українських словниках (стаття «заниматься»), які загалом також ішли в цьому руслі, проте допускали й відхилення: *кравцювати, шевцювати* — до рос. «заниматься ремеслом портного, сапожника», але: *займатися туалетом, літературою, собою* і т. ін. (РУС-48, РУС-68), і в деяких нових: рос. «заниматься поисками (разработкой і т. ін.)» — *шукати, розробляти* і т. ін., «заниматься научной деятельностью» — *працювати в галузі науки* (РУСКар., РУС-2003);

б) замість словосполучень «дієслово *робити / зробити* + прикметник у формі ор. в.» зі значенням дій, спрямованих на надання або набуття / позбавлення відповідної ознаки, — дальше розширення обсягу моделей дієслівних номінацій з префіксами відповідно *у- / уне-* (це частини відповідних конфіксів), уже наявних в інвентарі української літературної мови³²: *удоступнити, уреальнити, унедійснити, унещасливити* і под. (пор., наприклад, у СДМ-30, с. 26, 96: рос. *делать возможным — уможливлувати, делать невозможным — унеможливлувати* та ін.). Ці словотвірні типи мають цілком очевидні паралелі з польською мовою, де вони є значно продуктивнішими³³. На відміну від попередньої словотвірної моделі остання виявляє достатню продуктивність у всіх книжних стилях.

3.4. Лексико-фразеологічний рівень. Питання про «дієслівність» української мови. Як уже відзначалося вище, в описуваний період активізувалися тенденції до поширення у вжитку певних однослівних номінативних моделей замість відповідних типів словосполучень, оскільки останні, на переконання прихильників такого коригування структури української літературної мови, поширюються під впливом російської мови, тоді як однослівні назви значно більше відповідають традиціям української народної мови. У цьому плані — щодо більшої органічності для української мови саме синтетичних найменувань порівняно з аналітичними — особливу увагу у відповідних зацікавлених колах привертає модель з «розщепленими присудками». Ідеться про дієслівно-іменникові словосполучення, поширені передусім у книжних

³¹ Див. такі рекомендації ще, зокрема, в кн.: Курило О. Уваги до сучасної української літературної мови. — К., 1925. — С. 186; СДМ-30, с. 59 (пор. тут, зокрема, й такі номінації, як *комерціювати* — до рос. *заниматься коммерцией, комісіонерувати, факторувати* — до *заниматься комиссионерскими делами*), а також: Антоненко-Давидович Б. Як ми говоримо. — К., 1991. — С. 110.

³² Див. докладніше: Тараненко О. О. Знач. праця. — С. 197–199.

³³ Пор. застереження проти таких дієслів з *уне-* як небажаних полонізмів в І. Огієнка: «Унеможливити — новотвір на польський взір..., ліпше — зробити неможливим»; «Унещасливити..., ліпше — зробити нещасливим» (Ог.-24, с. 421).

стилях («бюрократичному» офіційно-діловому, науковому, публіцистичному), — з іменниками, переважно віддієслівними або просто спільнокореневими з відповідними дієсловами, і певними допоміжними дієсловами досить широкого значення (*брати / взяти, давати, вести, мати, робити, чинити, здійснювати* та ін.), замість яких рекомендують уживати однослівні найменування: замість *брати під сумнів, давати пораду, вести боротьбу, здійснювати (проводити) аналіз (займатися аналізом), робити (чинити) вплив, тримати під контролем* і под. — *сумніватися, радити, боротися, аналізувати, впливати, контролювати* та ін.³⁴ Дослідники інших сучасних слов'янських мов теж відзначають поширення (переважно в книжних стилях) конструкцій з «декомпонованими предикатами»³⁵, указуючи також на можливу зумовленість їх активізації іншомовними впливами — з боку німецької³⁶ та російської мов, хоча питання про їх усунення вже на теперішньому етапі розвитку літературних мов при цьому не ставиться.

Неорганічність «розщеплених присудків» для української мови можуть ставити у прямиий зв'язок з її більшою «дієслівністю», а не «іменниковістю».

Питання «дієслівності» української мови на тлі насамперед інших слов'янських мов привертає увагу дослідників як у суто констатаційному зіставному плані³⁷, так і в плані прескриптивно-пуристичному.

³⁴ Див., наприклад: *Ненійвода Н. Ф.* Сам собі редактор : Порадник з української мови. — К., 1996. — С. 32; *Поцуба Л. Г., Гривінченко Т. О., Баган М. П.* Складання ділових паперів : Практикум. — К., 2002. — С. 203–205; *Українська ділова мова : Практичний посібник на щодень / За ред. М. Д. Гінзбурга.* — Х., 2003. — С. 476–477.

³⁵ Див., наприклад: *Butler D.* Procesy multiwverbizacji... — S. 56; *Anusiewicz J.* Op. cit. — S. 67–101; *Луковий М.* Спеціальні стилі // Српски језик. — Opole, 1996. — С. 146–148 (див. також с. 58); *Радовановић М.* Знач. праця. — С. 163; *Hinrichs U.* Das heutige Serbisch. — S. 567; *Gutschmidt K.* Op. cit. — S. 341.

³⁶ Див., наприклад, про виступи проти таких зворотів як германізмів в історії чеського пуризму останньої третини ХХ ст.: *Елинек М.* О чешском языковом пуризме нового времени // Глобализация — этнизация: этнокультурные и этноязыковые процессы : В 2 кн. / Отв. ред. Г. П. Нецименко. — М., 2006. — Кн. 2. — С. 39–44.

³⁷ Так, відзначаючи факт більшої дієслівності української мови порівняно з російською (це ширше функціонування особових форм дієслова на місці російських дієприкметників, ширша наявність видової кореляції у віддієслівних процесуальних іменниках та ін.), М. Затовканюк визначає на цій основі її більшу структурну близькість із західнослов'янськими мовами (*Затовканюк М.* До типологічного профілю української мови // *Slavia.* — 1991. — № 2. — С. 199–201). Поряд з подібним розумінням дієслівності української мови це питання має й інші інтерпретації. Так, у межах структурно-типологічної класифікації мов світу українська мова разом з іншими слов'янськими протиставляється іранським мовам та англійській мові серед індоевропейських, а за межами останніх — тюркським, баскській мові, у яких замість однослівних дієслів існують переважно аналітичні сполучення з іменника та допоміжного дієслова (наприклад, англ. *have, make, take, give*) (*Кочерган М. П.* Основи зіставного мовознавства. — К., 2006. — С. 331–32). Дієслівність української мови протиставляли іменниковості російської та польської мов за широтою синтаксичних функцій інфінітива (*Шерех [Шевельов] Ю.* Сучасна українська літературна мова : Синтаксична система // *Енциклопедія українознавства : Загальна частина (Перевидання в Україні): В 2 т.* — К., 1994. — Т. 1. — С. 339). Конкретніші контрастивні граматичні дослідження української і англійської мов показують значно складнішу картину співвідношення дієслівності й номінативності в їхніх структурах — з переважанням дієслівності в різних випадках то в одній, то в другій з них (*Карaban В. І., Верба Л. Г.* Роль контрастивного аналізу у виявленні особливостей української мови (граматичний аспект) // *Мова. Людина. Світ : До 70-річчя професора М. П. Кочергана.* — К., 2006. — С. 227–228, 231–232). З іншого боку, пор. твердження про більшу «іменниковість» саме української мови порівняно з російською — зокрема, з огляду на наявність у ній 7, а не 6, як у російській, відмінків (*Вихованець І.* Концепція нової академічної «Граматика сучасної української літературної мови» у 3-х томах // *Українська мова.* — 2006. — № 3. — С. 44).

Характеризуючи засади представників «київської» мовознавчої школи 20-х років — радикального пуристичного крила, позиції якого були сильнішими на той час у Києві (А. Кримського, Є. Тимченка, О. Курило — у її раніших працях, М. Гладкого, С. Смеречинського та ін.), — на відміну від «харківської», поміркованішої школи (О. Синявського, М. Наконечного, В. Ганцова та ін.), Ю. Шевельов відзначав, зокрема, той факт, що вони досить категорично віддавали перевагу вживанню дієслівних конструкцій перед іменниковими (незалежно від жанрово-стильового характеру тексту)³⁸. Частина сучасних українських мовознавців і термінологів — представників інших наук, також визначаючи дієслівність (навіть для офіційно-ділового та наукового стилів) як головну синтаксичну відмінність української мови від російської з переважно іменним характером останньої³⁹, рекомендує, зокрема, якомога ширше замінити не тільки «розщеплені присудки» звичайними дієсловами, а й віддієслівні іменники на -ння інфінітивами, особовими дієслівними формами, дієприслівниковими зворотами, формами на -но, -то, наприклад: рос. «Тут мы видим *вымирание* отдельных видов животных без сохранения потомства» — укр. «Бачимо, що *вимиряють* окремі тваринні види, не залишаючи нащадків»; рос. для *доказательства* — укр. *щоб довести, за неимением — не маючи (не маючи), после измерения — вимірявши, путем укрепления подпоры — зміцнивши підпору*⁴⁰; не після закінчення, а закінчивши, не за наявності (калька рос. при *наличии*), а коли (якщо) є; не за потреби, а коли (якщо) треба; не для доведення, а щоб довести⁴¹.

Погоджуючись, звичайно, з думкою щодо стилістичної недоречності вживання в звичайній повсякденній мові таких елементів офіційно-ділового стилю, як *надати допомогу, провести розрахунок, здійснити наїзд* і под. (замість просто *допомогти, розрахуватися, наїхати* та ін.), небажаності вживання навіть в офіційній мові зворотів на зразок «Автомобіль *здійснює*

³⁸ «Мовознавці цієї школи приділяли пильну увагу також (крім лексики, особливо в термінології. — О. Т.) синтаксі. І тут вони вбачали основне в наближенні літературної мови до розмовної, в очищенні її від сліпо перейнятих російських синтаксичних форм. Пуристи відкидали форми й конструкції, не притаманні розмовній мові, без огляду на те, чи були вони запозичені недавно з російської мови чи в старовину з грецької й латинської: активні дієприкметники, пасивні конструкції, віддієслівні іменники вважалися не властивими українській мові. Кримський заходив так далеко, що навіть слово *зміст* у публікаціях ВУАН замінив на *де що є*. ... Взагалі іменникові конструкції рекомендовано заступати дієслівними. ... Помірковані пуристи чітко розмежовували різні стилі й жанри, в той час як екстремісти не брали їх під увагу. В синтаксі помірковані боронили, як і в лексикографії, синтезу народних компонентів з асимільованими європейськими» (Шевельов Ю. Українська мова в першій половині двадцятого століття (1900–1941): Стан і статус. — [Б. м.]: Сучасність, 1987. — С. 167–168). Пор., наприклад: «*Де що є*» (Курило О. Матеріали до української діалектології та фольклористики. — К., 1928. — С. 133), «*Що є в книзі*» (Сабалдир Г. О. Правописний словник. — К., 1930. — С. 247), хоча слово *Зміст* у такому вживанні вже було на той час поширеним. Пор. також такі назви наукових праць А. Кримського, як: «Українська мова, звідкіля вона взялася і як розвивалася» (замість звичного для нас тепер у такій функції номінативного речення на зразок: «Походження і розвиток української мови»), «Як розвивалася російська літературна мова за Петрової доби та й аж до наших часів» (див. також: Пилинський М. М. Мовна норма і стиль. — К., 1976. — С. 170).

³⁹ Див., зокрема: Нетийвода Н. Ф. Мова української науково-технічної літератури (функціонально-стилістичний аспект). — К., 1997. — С. 247.

⁴⁰ Див.: Українська ділова мова: Практичний посібник на щодень / За ред. М. Д. Гінзбурга. — С. 476–479; Гінзбург М. Синтаксичні конструкції у фахових текстах: практичні висновки з рекомендацій мовознавців // Вісн. нац. ун-ту «Львівська політехніка», № 620: Проблеми української термінології. — Л., 2008. — С. 26.

⁴¹ Див.: Нетийвода Н. Ф. Сам собі редактор. — С. 30–31; Сербенська О., Волощак М. Зазнач. праця. — С. 102.

перекидання» (з виступу працівника поліції), «*Zabrania się otwierania drzwi*»⁴², щодо незграбності викладу думки в разі нанизування в межах одного контексту форм род. в. іменників на -**ння**, -**ття**, виступати проти такого роду елементів номінативності в цілому все-таки немає підстав. Про переваги у відповідних випадках саме іменних форм або дієслівно-іменникових конструкцій порівняно з [власне] дієслівними свідчать не тільки такі аргументи, що їх нерідко наводять в обговореннях цього питання, як більша стислість і сконденсованість конструкцій з віддієслівними іменниками, а для номінативних дієслівно-іменникових зворотів (довших, природно, від дієслів) — ширша можливість для введення до їхнього складу інших слів з метою додаткової семантичної інформації (наприклад, «*робити орфографічні помилки*», але не, скажімо, «*орфографічно помилятися*», «*робити* або *проводити медичний огляд*», але не «*медично оглядати*»). Це насамперед, по-перше, вільна можливість уживати іменникову форму як назву відповідного поняття (у тому числі як термін у спеціальній літературі, як заголовне слово в енциклопедичних статтях і т. ін.) і оперувати нею в різних синтаксичних позиціях висловлення, в різних відмінках. Так, хоча прямим відповідником до рос. *знобить* (безос.) є, безперечно, *морозити*, рос. *озноб* (пор., наприклад: «при ознобе следует...») як звичайні мовці, а тим більше медики, так і нормативні словники також хотіли б передавати іменником і, не маючи поки що кращої можливості, передають його російським же *озноб* (див., наприклад: РУСНТ-96). Так само якщо для побутового позначення відповідного фізіологічного стану цілком достатньо дієслівної номінації *в горлі дере* (рос. *першит в горле*), то для медицини й узагалі для вільного оперування в мовленні найменуванням цієї недуги потрібна все-таки іменникова номінація (пор., наприклад, рос. «почувствовать легкое *першение* в горле»), тому в живій мовній практиці вживають як позанормативний росізм *першіння в горлі* («у разі *першіння* в горлі...»: з реклами), так і поки що теж не кодифікований український новотвір *дертя в горлі* (за даними пошукової системи Інтернету Google, станом на початок липня 2016 р. перша з цих іменникових номінацій зафіксована в бл. 19,5 тис. випадків, друга ж — у 3,5 тис.). По-друге, це можливість утворювати від іменникової форми словотвірні похідні, які також стають назвами відповідних понять: наприклад, *надати допомогу* — *надання допомоги* (це, звичайно, не те саме, що *допомога*) — *ненадання допомоги* (зокрема, в юридичній практиці). По-третє, для значної кількості дієслівно-іменникових зворотів заміна на однослівні відповідники взагалі не можлива через відсутність останніх в українській мові або менш доречно із семантичного або стилістичного поглядів, наприклад: *брати / узяти участь, мати рацію, мати можливість, мати авторитет (попит), уживати заходів, чинити опір, робити візит, давати відсіч, давати притулок, завадати удару, здійснювати науковий* (і т. ін.) *пошук*. По-четверте, наявність у мові «розщеплених» дієслівно-іменникових присудків має виразну паралель з не менш поширеною моделлю дієслівно-прикметникових предикативних конструкцій на зразок *бути винним* (*здатним, спроможним* та ін.), яка також не має в українській мові однослівних відповідників. І останнє, але не менш важливе: погоджуйчись з обмеженнями права на вживання таких зворотів, як *мати бажання, робити спробу, бути у вжитку* і под. (на користь тільки *бажати, пробувати, уживатися* і под.), мовці неминуче будуть змушені постійно вирішувати питання щодо дальших кроків у цьому напрямі в інших подібних і суміжних випадках і як наслідок — щодо уникнення всієї синоніміки з семантичними та стилістичними нюансами на користь тільки тих чи інших найпростіших позначень відповідної дії або ситуації: не, наприклад, «ця справа має підозрілий характер / викликає підозру», а тільки «ця справа підозріла»; не «процес виконання чого-небудь затягнувся», а «виконання...»; не «переговорний процес», а тільки «переговори»; не «факт крадіжки підтвердився», а «крадіжка підтвердилася» та багато-багато іншого (пор., наприклад, трактування як позанормативних зворотів на зразок «буде відсутня електроенергія» — потрібно нібито тільки: «не буде електроенергії», «ви маєте змогу здати макулатуру» — слід «ви можете...» — див.: Культура слова. К., 2012, вип. 77, с. 51–52).

Крім того, подібні звороти фіксуються ще з перших пам'яток української мови⁴³ (наприклад, у староукраїнській книжній мові: *чинити жалобу, чинити*

⁴² *Buttler D. Składnia // Buttler D., Kurkowska H., Satkiewicz H. Kultura języka polskiego : Zagadnienia poprawności gramatycznej.* — Warszawa, 1971. — S. 324–325.

⁴³ Див. про давність і особливе місце в мові зворотів з віддієслівними абстрактними іменниками та з «розщепленими присудками»: *Потебня А. А. Из записок по русской грамматике : В 4 т.* — М., 1968. — Т. 3. — С. 274–279.

кривду, чинити діл — ділитися, чинити мир — миритися та ін.⁴⁴), вони відомі в народно-розмовній мові, причому це не тільки фразеологізовані звороти з елементами образності на зразок *брати / взяти гору, вести перед*, а й звичайні номінативні: *брати опрощення* — прощатися (переважно з покійником), *брати шлюб, вести лік* — лічити, *вести мову* — говорити, *вести розмову* — розмовляти, *ганьбу давати* — ганити, *давати поруку* — ручатися, *мати надію* — надіятися, *складати присягу* — присягати і под.

З іншого боку, не можна, звичайно, заперечувати впливу (і, безперечно, досить значного) у поширенні такого роду елементів номінативності в українській мові ХХ ст. з боку інших мов, насамперед російської, яка мала й продовжує здійснювати найбільший вплив на українську, але це, зрозуміло, тільки тому, що російська літературна мова внаслідок відомих історичних причин мала значно ширші можливості для розвитку своїх книжних стилів і жанрів (хоча неохвальні оцінки щодо надмірного поширення таких зворотів висловлювалися і з боку російських мовознавців⁴⁵). Причому і в самій новій російській літературній мові — також унаслідок відомих історичних причин — розвиток подібних форм і конструкцій також стимулювався з боку вже розвиненіших західноєвропейських літературних мов⁴⁶, у яких така тенденція до номіналізації — як один з виявів інтелектуалізації мови, вираження абстракції думки — продовжує прогресувати⁴⁷. Питання, таким чином, може полягати лише в розумній збалансованості (у пошуку й дотримуванні «золотої середини»⁴⁸) у структурі української літературної мови, насамперед по лінії жанрово-стильового її розподілу, більш народних, питоміших ознак дієслівності і більш книжних, часто привнесених ззовні ознак номінативності.

4. Підсумкові зауваження. Відзначаючи досить помітний факт активізації в українській літературній мові новітнього періоду тенденцій як до аналітизації, так і, навпаки, до синтетизації її структури на різних мовних рівнях і констатуючи при цьому дію таких основних чинників, як а) демократизація та лібералізація мовної діяльності суспільства, б) впливи мовної глобалізації, в) посилення національно-прескриптивних тенденцій у її коригуванні, а також певною мірою г) посилення присутності «жіночого фактора» в суспільному житті, можна зробити такі, зокрема, висновки.

1. За наявності активізації тенденцій як до аналітизму, так і до синтетизму українська мова значно більшою мірою демонструє свою специфічність на загальнослов'янському тлі у вияві саме останніх.

2. У реалізації сучасних тенденцій до аналітизації українську мову разом з більшістю інших слов'янських мов (аналітичні за самою своєю структурою бол-

⁴⁴ Словник староукраїнської мови XIV–XV ст. : В 2 т.— К., 1977–1978.— Т. 2.— С. 541–542.

⁴⁵ Див., зокрема: *Винокур Г.* Глагол или имя? // Русская речь : Новая серия.— Ленинград, 1928.— [Вып.] 3.— С. 75–93.

⁴⁶ Пор., наприклад: *Хюль-Фольтер Г.* О тенденциях развития русского литературного языка во второй половине XIX столетия // Ztschr. für Slawistik.— 1984.— Bd 29. Heft 6.— С. 842–844.

⁴⁷ Див., зокрема: *Lombard A.* Les constructions nominales dans le français modern.— Uppsala, 1930.— 298 p.; *Wells R.* Nominal and verbal style // Style in Language / T. A. Sebeok (ed.).— Cambridge, Mass., 1960.— P. 213–222; *Radovanović M.* On nominal and verbal style: cultures or languages in contact? // Intern. Journ. of the Sociology of Language.— 2001.— N 151.— P. 41–48; *Селігей П. О.* Іменниковість versus дієслівність: у пошуках золотої середини // Мовознавство.— 2014.— № 4.— С. 36–55.

⁴⁸ Пор., наприклад: *Коваль А. П.* Практична стилістика сучасної української мови.— К., 1987.— С. 147; *Buttler D.* Op. cit.— S. 324–325; *Селігей П. О.* Знач. праця.— С. 36–55.

гарська та македонська мови тут не беруться до уваги) можна протиставити насамперед російській мові, у якій цей напрям структурного розвитку виявляється найповніше вираженим (крім інших факторів, на рівнях словозміни і словотворення іншомовної лексики це пояснюється передусім найвищим у слов'янському світі рівнем «нормалізованості» російської літературної мови)⁴⁹.

3. Особливості української мови в реалізації тенденцій до синтетизації можна пояснити насамперед активізацією прескриптивних чинників — загостренням уваги мовного соціуму в цей період до тих маркерів її структури, які вирізняють її на фоні однієї із сусідніх слов'янських мов — російської⁵⁰, що мала й продовжує мати особливо потужний вплив на українську, і які протягом останніх століть поступово дезактуалізовувалися на користь спільних рис з російською мовою (пор. подібні явища в сучасній білоруській мові). Якщо тенденції до аналітизації наростали в структурі української мови, як і інших слов'янських мов, поступово і в описуваний період за наявності сприятливих соціальних і соціолінгвістичних чинників лише значно інтенсифікувалися, то переважна більшість виявів руху в напрямі посилення синтетизму стала особливо динамічно розвиватися від початку 90-х років.

У мовознавчих і навколомовознавчих колах висловлюються схвальні (аж до цілковито захоплених) оцінки щодо наростання ознак українського синтетизму: «Останнім часом помічаємо тенденцію до активного використання синтетичної форми (майбутнього часу.— О. Т.) в усіх стилях, оскільки її вважають органічнішою для української мови»⁵¹; «Помітне зменшення в сучасному українському мовленні кількості аналітичних форм ступенів порівняння і активізацію синтетичних є підстави трактувати як вияв вітальної сили мови, а внутрішні її імпульси — як стабілізатор генетико-типологічних ознак національної мови»⁵²; «Це унікальне, дивовижне, безприкладне явище у нашій мові. У той час, коли у всіх індоевропейських мовах злітає... форми зникають, замінюються на аналітичні, у нас раптом виникає злита, стягнена! Я б сказав ще й так: виникнення... нової стягненої форми, властивої лише древнім мовам, свідчить про те, що наша мова вповні зберегла свої творчі потенції, розгублені сусідніми мовами»⁵³. Але рух української мови до активізації тих чи інших ознак синтетизму її структури є для українськомовного соціуму скоріше все-таки не самоціль, а насамперед засіб, і в тих випадках, коли з двох варіантних (синонімічних) одиниць української мови — аналітичної і синтетичної — остання наявна і в російській мові, перевагу можуть віддавати першій. Наприклад, хоча перша з двох конструкцій: *стосуватися кого-чого* (пор. рос. *касаться кого-чего*) / *до кого-чого* (у Грінч. тільки так) — станом на сьогодні є активніше вживаною, тепер нерідко тільки другу характеризують як власне українську (РУСКар., с. 200; А. Венцовський. — ЛУ, 20.08.2009); у деяких виданнях навіть наукового стилю тепер уживають номіна-

⁴⁹ Пор. навіть твердження про те, що в сучасній російській мові простежується рух тільки в напрямі аналітизму, тоді як у протилежному напрямі — ні (*Земская Е. А. Активные тенденции словопроизводства // Русский язык / Под ред. Е. Н. Ширяева. — Ополе, 1997. — С. 193*).

⁵⁰ Пор. висновок про повніший синтетизм структури української, як і білоруської, мови порівняно з ширше вираженим аналітизмом російської мови: *Затовканюк М. Знач. праця. — С. 197–201; Затовканюк М. К вопросу о микротипологии восточнославянских языков // Slavica. — 1968. — № 2. — С. 208.*

⁵¹ *Вихованець І., Городенська К. Знач. праця. — С. 254.*

⁵² *Сербенська О., Волощак М. Знач. праця. — С. 122.*

⁵³ *Різниченко О. Спадщина тисячоліть : Чим українська мова багатша за інші? — Х., 2003. — С. 15.*

тивне словосполучення *Переднє слово* (див., зокрема: ж. «Мова», Одеса, 1995, № 1–2, с. 3; «*Переднє слово* головного редактора». — Українська мова, 2001, № 1, с. 3), що його, зокрема, РУС-68 подає з ремаркою «заст.», замість давно вже усталенішого *Передмова* (пор. рос. *предисловие*), неодноразово вживаного ще, зокрема, Тарасом Шевченком.

УМОВНІ СКОРОЧЕННЯ

а) словники, інші довідники:

- Андрус. — Українсько-англійський словник. Ukrainian-English Dictionary / Comp. by С. Н. Andrusyshen and J. N. Krett.— Saskatoon, 1990.— 1163 р. (перше вид.— 1955 р.).
- Голоск. — *Голоскевич Г.* Правописний словник.— 12-е вид.— Нью-Йорк; Париж та ін., 1994.— 461 с. (перше вид.— 1929 р.).
- Грінч. — Словарь української мови : В 4 т. / Упоряд. з дод. влас. мат-лів Борис Грінченко.— К., 1907–1909.
- Ог.-24 — *Огієнко І.* Український стилістичний словник.— Л., 1924.— 496 с.
- ОСУМ-75 — Орфографічний словник української мови / Укл.: С. І. Головащук, Т. В. Зайцева, І. С. Назарова, М. М. Пещак, В. М. Русанівський.— К., 1975.— 856 с.
- ОСУМ-94 — Орфографічний словник української мови / Укл.: С. І. Головащук, М. М. Пещак, В. М. Русанівський, О. О. Тараненко.— К., 1994.— 865 с.
- РУСКар. — *Караванський С.* Російсько-український словник складної лексики.— К., 1998.— 712 с.
- РУС-68 — Російсько-український словник : В 3 т.— К., 1968.
- РУС-2003 — Російсько-український словник / За ред. В. В. Жайворонка.— К., 2003.— 1424 с.
- РУСНТ-96 — Російсько-український словник наукової термінології : Біологія. Хімія. Медицина.— К., 1996. — 661 с.
- РУСНТ-98 — Російсько-український словник наукової термінології : Математика. Фізика. Техніка. Науки про Землю та Космос.— К., 1998.— 890 с.
- СДМ-30 — Словник ділової мови / Укл.: М. Дорошенко, М. Станиславський, В. Страшкевич.— Х. ; К., 1930.— 248 с.
- СУМ-11 — Словник української мови : В 11 т.— К., 1970–1980.
- СУМ-20 — Словник української мови : У 20 т.— К., 2010–2015.— Т. 1–6.
- СУМ-2012 — Словник української мови / Відп. ред. В. В. Жайворонка.— К., 2012.— 1317 с.
- УОС-09 — Український орфографічний словник / За ред. В. Г. Скляренка.— 9-е вид., перероб. і допов.— К., 2009.— 1011 с.
- УП-28 — Український правопис.— Х., 1928.— 97 с.
- УП-60 — Український правопис.— К., 1960.— 272 с.
- УП-90 — Український правопис.— К., 1990.— 240 с.
- УП-93 — Український правопис.— К., 1993.— 238 с.
- УП-99 — Український правопис : Проект найновішої редакції. — К., 1999. — 340 с.

б) засоби масової інформації:

ВЗ — «Високий Замок» (м. Львів); ВК — «Вечірній Київ»; ГПУ — «Газета по-українськи»; ГУ — «Голос України»; Д — «День»; Дз. т. — «Дзеркало тижня»; Е — «Експрес» (м. Львів); ЗВУ — «За вільну Україну» (м. Львів); КВ — «Київські відомості»; Кр. — «Критика» (часопис); Крим. св. — «Кримська світлиця» (м. Сімферополь); ЛУ — «Літературна Україна»; П — «Поступ» (м. Львів); СП — «Суботня пошта» (м. Львів); Сл. Пр. — «Слово Просвіти»; Суч. — «Сучасність»; УГ — «Українська газета»; УМ — «Україна молода»; УР-1 — Українське радіо (Перший канал); УС — «Українське слово»; УТ-1 — Українське телебачення (Перший канал); Час — «Час / Time»

в) інші скорочення:

т/к — телеканал; т/с — телесеріал; СТН — «Служба телевізійних новин» (телепрограма); ТСН — «Телевізійна служба новин» (телепрограма).

O. O. TARANENKO

ACTIVATION OF TENDENCIES TOWARDS ANALYTISM versus SYNTHETISM IN THE MODERN UKRAINIAN STANDARD LANGUAGE (end of XX — beginning of XXI c.)

The article focuses on a phenomenon of activation in the Ukrainian literary language of the modern period of tendencies towards both analytization and, on the contrary, synthetization of its structure at different language levels. The following factors are noted to be efficient: a) democratization and liberalization of linguistic activities of a society, b) influence of linguistic globalization, c) strengthening of nationally prescriptive tendencies in its development and to some extent d) strengthening of a «female factor» in social life.

Keywords: modern Ukrainian standart language, analytism, synthetism, democratization of language, linguistic globalization, prescriptive and puristical tendencies in the Ukrainian language.